

Bo‘Lajak O‘Qituvchining Kasbiy Tayyorgarlik Faoliyatida Pedagogik Amaliyotning Tutgan O‘Rni Va Ro‘Li

Po‘latov Ro‘zimurod Farhod o‘g‘li¹, Quysinova O‘g‘iloy Baxtiyor qizi²

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oliy ta‘lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchi sifatida tayyorlanayotgan talabalarning pedagogik kompetensiyasi asoslarini shakllantirishda pedagogik amaliyotning rolini nazariy va amaliy jihatdan o‘rganish natijalari va bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy tayyorgarlik faoliyatida pedagogik amaliyot qanday o‘rin tutishi va ularda kasbiy konikmalar va malakani tarkib toptirishning mazmuni, moxiyati, shakl va metodlari haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: O‘qituvchilik faoliyati, kasbiy tayyorgarlik, kasbiy ko‘nikma va malaka, pedagogik amaliyot.

KIRISH

Hozirgi kunda rivojlanib borayotgan O‘zbekistondagi ta‘lim soxasiga juda katta e‘tibor qaratilib kelinmoqda. 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta‘lim to‘g‘risida” gi qonunning yangi tahriri ta‘lim tizimiga juda katta o‘zgarishlar kiritdi. Mazkur qonunning 35- moddasida “O‘quv rejasida, qoida tariqasida, ta‘lim jarayonining jadvali, o‘qitishning boshlanishi, muddati va davriyligi, o‘quv yillari, choraklar, semestrlar, amaliyot, ta‘tillar hamda attestatsiya, ajratilgan haftalar soni, o‘rganiladigan fanlar (modullar) va ularga ajratilgan soatlar (kreditlar) hamda boshqa zarur parametrlar aks ettiriladi”.

Ta‘lim oluvchilarning amaliyotni o‘tash tartibi va uni tashkil etish ta‘lim sohasidagi vakolatli davlat boshqaruvi organlari tomonidan belgilanadi[1]. Deya takidlangan. Ta‘lim oluvchilar kasbiy ko‘nikmalarini mukammal egallashi uchun o‘quv rejalari va muayyan fanlarning o‘quv dasturlarida o‘quv va ishlab chiqarish amaliyotlarini o‘tashlari lozim.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Pedagogik amaliyot bakalavr ta‘lim jarayonlarinig majburiy qismi bo‘lib, talabalarning kasbiy tayyorgarligi, amaliy ko‘nikmalari va kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltiriladi. Bakalavrlar tayyorlashda ko‘plab amaliyot turlari o‘tkaziladi. Shulardan biri pedagogik amaliyot hisoblanadi [2].

Pedagogik amaliyot bo‘lajak mutaxassisni kasbiy tayyorlash tizimining asosiy va muhim bo‘g‘ini sanaladi.

Pedagogik amaliyot talabaning nazariy ta‘limi va bo‘lajak mustaqil faoliyatini bog‘laydigan hamda kasbiy ko‘nikma va malakalarni shakllantirishni ta‘minlovchi jarayon bo‘lib, dastlabki tajriba maktabi hisoblanadi.

Pedagogik amaliyot – bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda o‘quv-pedagogik jarayonining asosiy qismidir. Pedagogik amaliyot namunaviy va ishchi o‘quv rejasiga mos ravishda amalga oshiriladi. Pedagogik amaliyotning mazmuni amaliyot turiga qarab, kafedrada ishlab chiqilgan dasturiga mos bo‘ladi. Pedagogik amaliyot o‘quv mashg‘ulotlaridan ajralgan holda tashkil etiladi.

Pedagogik amaliyotning maqsadi – bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, olgan bilimlarini amaliyotda sinab ko‘rish, pedagogik faoliyat mas‘uliyatini his etish va o‘z ustida ishlash

¹ Toshkent davlat Yuridik universiteti magistranti

² CHDPU Gumanitar fanlar fakulteti 3-bosqich talabasi



ko'nikmasini shakllantirish, shuningdek, tajribali o'qituvchilarning ish faoliyatini o'rganishdan iboratdir.

Pedagogik amaliyot vazifalari quyidagilar:[3].

- Talabalarda o'qituvchi kasbiga qiziqishni tarbiyalash;
- Pedagogik faoliyat haqida tushunchalarni shakllantirish;
- Pedagogik ko'nikma va malakalarni shakllantirish;
- Pedagogik faoliyat bo'yicha tajribani yaratish.

Pedagogik amaliyot bo'lajak o'qituvchining o'qituvchilik faoliyatiga qo'yayotgan ilk qadami sanaladi. Pedagogik amaliyot – kasb ta'limi yo'nalishlari uchun qo'llaniladi va pedagogik maxoratni oshirishga qaratiladi. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi pedagogik amaliyot bilan birgalikda kechadi. Pedagogik amaliyotning eng muhim vazifalaridan biri bu bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini shakllantirish hisoblanadi.

Pedagogik amaliyotning samaradorligi quyidagilarda ko'rinadi:

1. Talabaning mustaqilligi
2. Talabaning faolligi
3. Ishga ijodiy yondoshishi

Kasbiy tayyorgarlik o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi, balki aniq maqsadlar asosida rejalashtirilgan muayyan bosqichlarni qamrab oladi. Shaxsda kasbiy tayyorgarlikning shakllanishi dastlab kasbga xos tasavvur, tushunchalarni tarkib topganligi bilan belgilansa, keyinchalik mutaxassislikka oid bilim, malaka va ko'nikmalarning o'zlashtirilishi, kasbiy sifatlarning qaror topishi hamda kasbiy moslashish darajasi bilan izohlanadi. Oliy ta'lim muassasalari va ulardagi o'quv-tarbiya jarayonini modernizatsiyalash, pedagog mutaxassislar tayyorlash tizimi sifat-monitoringini oshirish, bo'lajak o'qituvchilarni zamonaviy kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, ularda kasbiy faoliyatga nisbatan akmeologik motivatsiyani shakllantirish pedagog mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini shakllantirish jarayonidagi muhim vazifalardan sanaladi.

Pedagogik amaliyot talabalarda tanlangan mutaxassislikning o'ziga xosligidan kelib chiqib intellekt va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishdan iborat bo'lib, mazkur vazifani bajarish asosida ta'lim oluvchilarning kasbiy tayyorgarligi ta'minlanadi. Bunda kasbiy tayyorgarlikning asosiy mezonlari sifatida bo'lajak mutaxassisning faoliyatga amaliy tayyorgarligi va ixtisoslik doirasidagi bilim, ko'nikma va malakalarning o'zlashtirish, kasbiy faoliyat talablariga moslashish darajasi belgilanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Kasbiy tayyorgarlik mutaxassisning butun faoliyati davomida ma'naviy-axloqiy hamda kasbiy sifatlarning yanada takomillashishi, kasbiy kompetentlikning shakllanishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini ifodalaydi. Keltirilgan mazkur vazifalarning amaldagi ijrosi pedagogika oliy ta'lim muassasalari oldiga qo'yiladigan masalalardan eng muhimi, ya'ni bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayoniga nisbatan innovatsion yondashuvlarni talab etadi:

- mehnat bozori talablari hamda ilm-fan, texnika, texnologiya va iqtisodiyotning eng so'nggi yutuqlari asosida uzviy ravishda takomillashtirilib turiladigan kasbiy ta'lim dasturlarini yaratish;
- uzluksiz ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish orasidagi o'zaro mustahkam integratsiyani yo'lga qo'yish;
- ta'lim muassasalarini zamonaviy moddiy-texnik baza va o'quv-uslubiy adabiyotlar bilan ta'minlash;
- oliy ta'lim tizimiga yuqori malakali o'qituvchi, metodist va muhandis-pedagoglarni jalb etish;
- bo'lajak o'qituvchilarning bilish faolligi, kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, ularda faol kasbiy motivatsiyani qaror toptirish;



- oliy ta'lim muassasalari o'quv amaliyotiga innovatsion o'qitish texnologiyalarini keng tatbiq etish zaruriy omillardan hisoblanadi[5].

Kasbiy tayyorgarlik bu maxsus nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar, shuningdek, ma'naviy-axloqiy sifatlarni o'zlashtirish asosida shaxsning kasbiy faoliyatni olib borishga nisbatan fiziologik, psixologik va jismoniy tayyorgarlik darajasi hisoblanadi. Kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish – DTS talablari asosida shaxsda maxsus nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar, shuningdek, ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish, bo'lajak mutaxassisni kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli olib borishga nisbatan fiziologik, psixologik va jismoniy tayyorgarlik jarayonidir.

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik amaliyoti mobaynida ularga kerak bo'ladigan asosiy narsa bu – kasbiy bilimdir. Kasbiy bilim – aniq mehnat faoliyati doirasida bajariladigan ishlar uchun zarur bo'lgan axborotlar va o'zlashtirilgan nazariy ma'lumotlar birlashmasi hisoblanadi.

Kasbiy ko'nikma va malakalar – amaliy faoliyat jarayonida paydo bo'ladigan, shaxsning o'zlashtirilgan kasbiy bilimlarini anglangan ish harakatlariga aylanishidagi avtomatlashgan usuldir.

O'rta maktab o'qituvchisining ixtisoslashgan tavsifnomasi – professiogrammasini yaratishda N.V. Kuzmina, Z.F. Esarova, M.G. Davletshin, M. Abdullajonova, T. Hamroqulov va boshqalar quyidagi kasbiy malakalarni farqlaydilar[4]

1. Gnostik malakalar.
2. Konstruktiv malakalar.
3. Kommunikativlik.
4. Tashkilotchilik malakalari

Gnostik (yunoncha “gnosis” – “bilish”) malakalar tarbiyachining bilim sohasiga taalluqli bo'lib, bolalarning individual-psixologik taraqqiyot darajasini aniqlay bilish, o'zining tajribasi va pedagogik faoliyatiga refleksiv yondashish, ilg'or tajribalarni o'rganish, novatorlik, pedagogik-psixologik adabiyotlardan foydalana bilish, empatiya va pedagogik ziyraklik doirasidagi malakalarni mujassam etadi.

Konstruktivlik (loyihalash qobiliyatiga egalik) – bu tarbiyachining pedagogik jarayonni metodik jihatdan to'g'ri loyihalashtirishi va tashkil etish ko'zda tutiladi. Bunda ta'lim jarayoni natijalarini prognoz qilish, o'quv-tarbiya jarayonini maqsadli loyihalash, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlaridan kelib chiqib ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni to'g'ri belgilash va darsning texnologik tuzilmasini aniq belgilash, amalga oshirish bilan bog'liq malakalar nazarda tutiladi.

Kommunikativlik – bu tarbiyachi-pedagogning alohida xususiyati bo'lib, unda o'quvchilar va hamkasblari bilan o'zaro hamkorlik muloqoti nazarda tutiladi. Bunda tarbiyachining bolalarni o'ziga jalb etishni bilishi, o'quvchilar va ota-onalar bilan muloqotni tashkil etishi, boshqarishi va nazorat qilishi, ular bilan pedagogic-psixologik nuqtai nazardan maqsadga muvofiq o'zaro aloqa bog'lashga, shaxslararo munosabatlarni faollashtirishga qaratilgan malakalardir. O'quvchilar bilan muloqotda pedagogik tayyorgarlikning muvaffaqiyatli bo'lishi ko'p jihadan o'qituvchining kommunikativ ko'nikma va malakalarni uzluksiz ravishda egallab borishi, uni qo'llay olish layoqatiga bog'liq.

Tashkilotchilik – tarbiyachining o'quvchilar jamoasini uyushtira bilishi, jamoani jipslashtira olishi, o'quvchilarning bilish faolligini faollashtira olishi, shaxsiy tajribasi va ilg'or pedagogik g'oyalarni dars jarayoniga tatbiq eta olishi bilan tavsiflanadi[6].

Pedagogik amaliyot ishlarini tizimli yo'lga qo'yish va uning uslubiy ta'minotini yaratish kasbiy moslashtirish jarayonidagi muhim tashkiliy-metodik shart-sharoitlardan biri bo'lib hisoblanadi.

XULOSA

Pedagogik amaliyotning ushbu turlari shakl va mazmun jihatidan o'ziga xos xususiyatlarga ega va uni tashkil etishning asosiy tamoyillariga muvofiq amalga oshiriladi: amaliyotni hayot bilan bog'lash, mazmun va tashkil etishning zamonaviy maktab talablariga muvofiqligi, uning mazmuni va kursdan-kursga tashkil etish usullarining tizimliliigi, uzluksizligi, murakkabligi; nazariy kurslar bilan



aloqadorligi; maktabda o'quvchilarning o'quv va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarining birligini ta'minlaydigan, amaliyot mazmunining izchilligini, ularda bosqichma-bosqich rivojlantirishga qaratilgan o'quvchilarning faoliyat turlarini o'zgartirish va murakkablashtirishni ta'minlaydigan murakkab xususiyatdir. Xulosa qilib shuni aytib o'tish lozimki, bo'lajak o'qituvchilarning faoliyatida pedagogik amaliyot beqiyos o'rin tutadi. Har bir pedogog qanday qobilyatlarga ega bo'lishi va gnostik malakalar, konstruktiv malakalar, kommunikativlik, tashkilotchilik malakalarni egallashda pedagogik amaliyot muxim ahamiyatga ega. Albatta shuni ham aytish zarurki, talabalarning o'quv davri mobaynida egallagan kasbiy ko'nikma va malakalarini amaliyotda qo'llash uchun ham eng qulay fursat pedagogik amaliyot sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni Ta'lim to'g'risida Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil.
2. O'zbekiston uzluksiz ta'limining davlat ta'lim standarti. Oliy ta'lim davlat ta'lim standarti 2021-yil 16-iyul
3. B.Xadjayev, A. Choriyev, Z. Saliyeva. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi. Toshkent "IQTISODIYOT DUNYOSI" 2018.
4. Haydarov F.I., Xalilova N.I. Psixologiya fanlarini o'qitish metodikasi. O'quv Qo'llanma. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2006. B– 18-32
5. Tolipov O'.Q. oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari/ Monografiya. – T.: Fan, 2004.b – 73-80
6. Xusnidinova Gulnoza Zoxidjon qizining Magistrlik dissertatsiyasi «Bo'lajak O'qituvchilarni kasbiy moslashtirishning pedagogik shart-sharoitlari ».
7. G.Gaffarova, F.Qosimov. Ta'limdagi transformatsiyalar Chirchiq davlat pedagogika universiteti faoliyatida. Scientific progress, 3 (7) 117-122, 2022.
8. Po'latov, Ro'zimurod. "YOSHLAR SHAXSIY IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRSHNING SAMARALI STRATEGIYALARI." *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика* 2.20 (2023): 57-61.
9. Пулатов, Рuzимурод Фарходович. "ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ ФАКТОРЫ И КРИТЕРИИ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У МОЛОДЕЖИ." *Gospodarka i Innowacje*. 36 (2023): 504-507.
10. Farhod o'g'li, Ro'zimurod. "TARIX VA TARBIYA DARSLARINING INNOVATSION USULDAGI O'QITILISH TIZIMI." *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI* 2.16 (2023): 630-634.
11. Po'Latov, Ro'Zimurod Farhod O. "YOSHLARDA KREATIV FIKRLASHNING YORDAMCHI OMILLARI VA MEZONLARI." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 3.5 (2023): 1273-1277.
12. Farhod o'g'li, Ro'zimurod. "TA'LIM MUASSASSALARIDA HUQUQIY TA'LIM ZARURIYATI." *Educational Research in Universal Sciences* 2.2 (2023): 323-327.
13. Po'latov, R. F. (2023). Yosh avlodda ma'naviy axloqiy sifatlarni rivojlantirish. *Academic Research in Educational Sciences*, 4(1), 316-320.
14. Makhmudova, G., G. G'affarova, and G. Jalalova. "O'zbekistonda islohatlar jarayonini tahlil etish va amalga oshirishning konseptual-falsafiy metodologiyasi. 176 b." (2020).
15. G'afforova, G. (2023). Raqamli jamiyatda yoshlar ongining o'zgarishi. *ISJ nazariy va amaliy fanlar*, 2 (118), 1-5.
16. Ruzimurod Pulatov 2024. THE RELEVANCE OF HIGH SPIRITUALITY IN THE PERIOD OF GLOBAL CRISES. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*. 2, 10 (Oct. 2024), 1-4.

